

ФІЛОСОФІЯ І ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

УДК 378:37.011.3-051:[043.86: «312»37]
DOI: 10.33989/2226-4051.2021.24.255894

Нелля Ничкало, м. Київ,
ORCID: 0000-0002-5989-5684

Лариса Лук'янова, м. Київ,
ORCID: 0000-0002-0982-6162

Лідія Хомич, м. Київ,
ORCID: 0000-0003-1130-4395

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ: ДОМІНАНТА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено сучасний стан професійної підготовки вчителів, зокрема проаналізовано: законодавчо-нормативні засади; мережу закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів; механізми відбору абітурієнтів на вчительську професію; моделі й рівні підготовки вчителя; зміст теоретичної і практичної підготовки майбутнього вчителя. Встановлено, що педагогічна освіта не встигає адекватно реагувати на зміни, які відбуваються в державі й у світі, тому зроблено акцент на необхідності змін у цільовому, змістовому і технологічному аспектах підготовки вчителя.

***Ключові слова:** педагогічна освіта; професійна підготовка вчителя; заклади вищої педагогічної освіти; моделі й рівні підготовки майбутнього вчителя; зміст професійної підготовки вчителя; практична підготовка майбутнього вчителя.*

Постановка проблеми. Професія вчителя є однією з найбільш масових у сучасному суспільстві, відтак головною метою педагогічної освіти є підготовка сучасного вчителя-професіонала, носія культурних цінностей і гуманістичних пріоритетів, який має сукупність творчих, професійних та інших якостей для здійснення інноваційної педагогічної дії у гармонійному розвитку особистості кожного учня; вчителя-особистості, у якому поєднуються якості педагога-дослідника, що володіє сучасними методами наукового пізнання, іноземними мовами й комп'ютерними технологіями; вчителя-психолога, здатного бачити в дитині людину з усіма її особливостями,

© Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Л. Хомич, 2021

бажаннями й проблемами, вчителя-майстра, здатного по-новому організувати освітній процес для задоволення інтересів і потреб своїх учнів.

Україна зацікавлена в підготовці вчителя, здатного здійснювати педагогічну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на формування людського капіталу та національної еліти, на розвиток і самореалізацію особистості, на підвищення рівня її освіченості й культури.

Розвиток педагогічної освіти гальмується сукупністю суперечностей, зокрема між: усвідомленою потребою в освітній діяльності європейської якості та відсутністю дієздатної сучасної науково-обґрунтованої моделі підготовки вчителя, здатного готувати людину до життєдіяльності в ХХІ столітті; динамічними змінами в умовах глобалізаційних і євроінтеграційних процесів та недооцінкою значення нововведень у закладах вищої педагогічної освіти; оновленням законодавчих актів і нормативно-правових документів щодо освіти та недосконалістю способів, засобів і механізмів її докорінної перебудови.

Професійній підготовці вчителя в умовах незалежності України приділялась неоднозначна увага. В перші два десятиріччя ХХІ століття проблема тільки актуалізувалась, але не вирішувалась. Лише з початком третього десятиріччя почали реалізуватися конкретні дії на рівні держави щодо реформування педагогічної освіти.

У сучасних умовах найбільш складною проблемою, що вимагає нагального вирішення є підвищення якості підготовки вчителів відповідно до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція України у світовий освітній простір передбачає постійне вдосконалення національної системи освіти, підвищення її якості відповідно до світових стандартів, вимог ринку праці та викликів швидкозмінного глобалізованого світу. До такого висновку доходять науковці, досліджуючи проблему реформування педагогічної освіти, серед них: Н. Авшенюк (2017), О. Біляковська (2020), М. Вовк (2019), Т. Гавриленко (2019),

Т. Довга (2020), Н. Лазаренко (2019), Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Л. Хомич (2021), І. Упатова (2018) та ін. У працях дослідників висвітлено досвід підготовки сучасного вчителя у вітчизняних і зарубіжних закладах освіти; визначено пріоритети реформування педагогічної освіти в Україні; здійснено цілісний науковий аналіз проблеми забезпечення якості професійної підготовки вчителів. Водночас наголошується на низькому іміджі вчителя в сучасному українському суспільстві, відсутності соціального пакету, застарілих підходах до професійної підготовки майбутнього вчителя та інших категорій педагогічних працівників, що негативно впливають на розвиток усієї освітньої галузі. Названі чинники зумовлюють необхідність реформування системи професійної підготовки вчителя з урахуванням нових потреб і перспектив розвитку українського суспільства та покращення соціальної підтримки вчителя на державному рівні, забезпечення можливостей для його неперервного професійного розвитку.

Мета статті – проаналізувати стан професійної підготовки вчителя в Україні, обґрунтувати висновки і пропозиції щодо її удосконалення в умовах інтеграції в європейський освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Підготовка педагогічних працівників регламентується *законодавчими і програмними документами, нормативно-правовими актами*. В Україні не прийнято спеціальних Законів, які безпосередньо регламентують підготовку вчителя, як це є у деяких державах світу, зокрема земельні закони «Про підготовку вчителів» у Німеччині; у Японії є ряд Законів («Про сертифікацію освітнього персоналу» (1998), «Про спеціальне регулювання в галузі освітнього персоналу» (1999-2000), «Про тарифікацію працівників освіти» (2003)) щодо розвитку особистості майбутнього вчителя; у Китаї діє Закон «Про вчителів» (1994).

У законодавчих документах України, що врегульовують якісні зміни у сфері вищої освіти загалом і педагогічної зокрема, визначено основні інструменти входження національної освітньої системи в європейський освітній простір. У Законі України «Про вищу освіту» (2014) було ратифіковано радикальні зміни в діяльності закладів фахової передвищої, вищої педагогічної

освіти, класичних університетів; уніфіковано освітні рівні (перший бакалаврський, другий магістерський, третій освітньо-науковий); започатковано процедуру ліцензування освітніх програм підготовки вчителя на різних освітніх рівнях за певними спеціальностями педагогічного фаху з подальшою їх акредитацією (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Законом України «Про освіту» (2017) унормовано процеси здобуття освітньої кваліфікації та професійної кваліфікації вчителя, передбачено присвоєння професійної кваліфікації педагогічного працівника, котра може бути отримана не лише в межах вищої педагогічної освіти, але й через здобуття іншої вищої освіти за освітніми програмами, які передбачають присвоєння професійної кваліфікації педагога, а також через досвід практичної роботи; зніційовано розроблення професійних стандартів як встановленої сукупності вимог до компетентностей працівників, а також запроваджено процедуру сертифікації педагогічних працівників (Закон України «Про освіту», 2017). Зокрема, було затверджено професійні стандарти вчителя за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (Реєстр професійних стандартів Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства, 2021).

У 2018 році Міністерством освіти і науки України за участі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України розробило Концепцію розвитку педагогічної освіти в Україні. Її положення спрямовані на вдосконалення системи педагогічної освіти як основи підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення необхідних умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів (Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні, 2018).

У 2020 р. набув чинності Закон України «Про повну загальну середню освіту», згідно з яким забезпечуються можливості для професійного розвитку вчителя, створюються

умови для зростання заробітної плати вчителів; передбачено встановлення гарантій для підвищення кваліфікації педагогів на засадах співфінансування з державного і місцевого бюджетів, надання можливості підвищувати кваліфікацію від недержавних провайдерів, а також ініційовано створення центрів професійного розвитку педагогічних працівників; ініційовано запровадження педагогічної інternатури для молодих учителів (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020).

Мережа закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів. На початок 2020-2021 н. р. вищу та фахову передвищу освіту в Україні здобувачі отримували у 515 закладах освіти. Ліцензію на здійснення підготовки педагогічних працівників за спеціальностями «013 Початкова освіта», «014 Середня освіта», «011 Освітні, педагогічні науки» у галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» мають 133 заклади освіти (це 26% від загальної кількості закладів); з них – 88 університетів, академій, інститутів і 45 коледжів. Найбільша кількість закладів педагогічної фахової передвищої і вищої освіти зосереджена в м. Києві, у Дніпропетровській, Одеській, Харківській областях (Освіта в Україні: виклики та перспективи: інформаційно-аналітичний збірник, 2020).

Як відомо, підготовка вчителя здійснюється і в технічних, аграрних та інших закладах вищої освіти з урахуванням їхнього профілю. Ліцензії на підготовку вчителя мають Національний авіаційний університет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Луцький національний технічний університет, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Національний університет «Львівська політехніка», Національний університет водного господарства та природокористування, Національний фармацевтичний університет, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харківський національний медичний університет, Приватний вищий навчальний заклад «Академія рекреаційних технологій і права» та ін. Усього понад 20 закладів. Ліцензію на провадження освітньої діяльності можуть отримати і наукові установи.

Заклади післядипломної педагогічної освіти також можуть брати участь у реалізації освітніх програм за наявності відповідної ліцензії, зокрема, за умови інтеграції до структури університетів (Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні, 2018). Серед таких закладів: Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Комунальний заклад «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Післядипломна педагогічна освіта забезпечує професійний розвиток педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти. Мережу закладів післядипломної педагогічної освіти у 2020 р. складають: Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 24 інститути післядипломної педагогічної освіти (академії неперервного навчання) комунальної форми власності, а також структурні підрозділи післядипломної освіти закладів вищої освіти.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ від 27.12.2019 р. № 1133) створено передумови для диверсифікації ринку освітніх послуг у системі післядипломної освіти та усунення протиріч між формальною (спрямована на виконання державного, регіонального, галузевого замовлення, фінансується з відповідних рівнів бюджету) і неформальною післядипломною освітою (є більш гнучкою, динамічною, диференційованою).

Механізм відбору і формування контингенту студентів педагогічних спеціальностей, відбору абітурієнтів із високим рівнем якості середньої освіти та професійної мотивації є важливим завданням закладу вищої педагогічної освіти. На сучасному етапі ця проблема не вирішується належним чином.

Відбір абітурієнтів на педагогічні професії здійснюється за результатами зовнішнього незалежного оцінювання. Так, наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2021 році» (2021) базовим механізмом відбору абітурієнтів залишилася

система зовнішнього незалежного оцінювання, оскільки це зрозумілий і прозорий інструмент оцінювання навчальних досягнень вступників, диференціації рівня їх знань для забезпечення конкурсного вступу до закладів вищої освіти (Про затвердження умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2021 році, 2021). Інші комплексні заходи, спрямовані на забезпечення професійного відбору майбутніх здобувачів педагогічних професій в Україні відсутні, внаслідок чого профорієнтаційна робота недостатньо ефективна. Не приділяється належна увага врахуванню особистісних якостей абітурієнтів, зокрема наполегливості і мотивації до професійного розвитку й саморозвитку; рівня функціональної грамотності, творчих здібностей, обдарованості, психічного і фізичного здоров'я.

Законом України «Про вищу освіту» (2014) закладам вищої педагогічної освіти надано право формувати конкурсні пропозиції з урахуванням потреб і можливостей відповідного регіону.

Модель підготовки вчителя. Для більшості країн світу (Велика Британія, Угорщина, Австралія тощо) характерні дві моделі підготовки вчителів – «паралельна» і «послідовна». Перша характеризується одночасним вивченням усіх компонентів освітньої програми: обов'язкового (цикли загальної, професійної і практичної підготовки) і вибіркового (цикли загальної і професійної підготовки) впродовж усього терміну навчання. Друга передбачає вивчення обов'язкового і вибіркового компонентів за фахом на першому етапі навчання, як правило, на рівні «бакалавр», а дисциплін психолого-педагогічного циклу включно з практикою – на другому етапі, на рівні «магістр». У кожній країні вони мають свою специфіку і можуть по-різному реалізуватись.

У нашій державі в закладах фахової передвищої і вищої педагогічної освіти впродовж усього терміну навчання, на усіх рівнях підготовки (молодшого спеціаліста, бакалаврському і магістерському) реалізується «паралельна» модель, яка передбачає одночасне вивчення загальних і фахових дисциплін, проведення різних видів практик і виконання науково-дослідницької складової програми.

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2020) зазначено, що на посади педагогічних працівників приймають осіб, які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію, вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства), моральними якостями, фізичним та психічним станом здоров'я, що дозволяє виконувати професійні обов'язки. Підтвердження професійної кваліфікації осіб, які не мають педагогічної освіти, можливе за умов здобуття вищої освіти в магістратурі галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» (з урахуванням предметних і додаткових спеціалізацій). У ст. 23 Закону передбачається, що особи, які не мають досвіду педагогічної діяльності та приймаються на посаду педагогічного працівника, упродовж першого року роботи зобов'язані закінчити педагогічну інтернатуру. Відповідно до цього визначається форма професійної адаптації педагога-початківця (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020).

Згідно з Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018) освітня кваліфікація педагогічного працівника не є тотожною професійній кваліфікації. Оцінювання діяльності як педагога, так і інституцій, що здійснюють його підготовку, має враховувати об'єктивні та експертні показники, отримані з різних джерел, зокрема від основних зацікавлених сторін, органів виконавчої влади різних рівнів, об'єднаних територіальних громад. Професійна підготовка і подальший професійний розвиток педагогічного працівника передбачають три основні етапи: формальна освіта в закладі вищої освіти; початок професійної діяльності – педагогічна інтернатура, яка супроводжується комплексом спеціальних заходів щодо входження у професію; безперервний професійний розвиток.

Рівні підготовки вчителя. У більшості зарубіжних країн підготовка вчителів здійснюється на рівнях вищої освіти: бакалавр, магістр, доктор філософії. Підготовка вчителя в Україні здійснюється в національних, педагогічних (національних, державних, комунальних), технічних, мистецьких, інших профільних та багатопрофільних закладах вищої освіти на

чотирьох рівнях: початковому (короткий цикл, молодший бакалавр), першому (бакалаврський), другому (магістерський) та третьому (освітньо-науковий/освітньо-творчий).

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014) освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший бакалавр» здобувається за умови успішного виконання здобувачем освітньо-професійної програми в обсязі 120 кредитів ЄКТС; бакалавр – за умови успішного виконання освітньо-професійної програми в обсязі 180-240 кредитів ЄКТС; магістр – за умови успішного виконання освітньо-професійної програми обсягом 90-120 кредитів (з них – 30% наукова складова) (Закон України «Про Вищу освіту», 2014).

На кожному рівні вищої педагогічної освіти передбачена підготовка конкурентоспроможних педагогічних та науково-педагогічних працівників:

– на *початковому рівні* (короткого циклу) – педагогічних працівників для дошкільної освіти, початкової середньої освіти, базової середньої освіти (за предметними спеціальностями: образотворче мистецтво, трудове навчання та технології, музичне мистецтво, фізична культура) та позашкільної освіти, початкової мистецької освіти, майстрів виробничого навчання для професійної (професійно-технічної) освіти, які здатні вирішувати складні спеціалізовані задачі та деякі практичні проблеми навчання та виховання;

– на *першому (бакалаврському) рівні* – підготовка кваліфікованих педагогічних працівників для дошкільної освіти, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, спеціалізованої початкової мистецької освіти, які здатні вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми навчання, виховання й розвитку, що передбачає застосування теорій та методів відповідних наук;

– на *другому (магістерському) рівні* – підготовка висококваліфікованих педагогічних працівників для всіх складників освіти (дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища освіта, вища

освіта, освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта), які здатні розв'язувати складні задачі та проблеми навчання, виховання й розвитку, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій;

– на *третьому освітньому рівні* – підготовка педагогів-дослідників для всіх складників освіти (дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища освіта, вища освіта, освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта), які здатні розв'язувати комплексні проблеми в галузі педагогічної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики (Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні, 2018).

Більшість майбутніх учителів здобуває вищу освіту на двох освітніх рівнях – бакалаврському та магістерському, підготовка на яких відрізняється за структурованістю змісту, організацією навчання, специфікою практичної підготовки.

Зміст професійної підготовки вчителя в Україні визначається освітніми програмами, що розробляються і реалізуються в межах автономії закладів фахової передвищої чи вищої освіти, національних, державних університетів. Освітні програми підготовки майбутніх фахівців визначають компетентності, предметні результати. Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Структурування змісту освітніх програм підготовки вчителя на різних рівнях здійснюється на основі стандартів вищої освіти в галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» за відповідною спеціальністю, що розробляються Міністерством освіти і науки України з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади освіти, і галузевих об'єднань, організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Водночас закладам фахової передвищої, вищої освіти, зокрема педагогічної, надається автономія у визначенні загальних компетентностей, фахових компетентностей та

предметних результатів навчання, котрі формуються з урахуванням підготовки вчителя, потреб окремого регіону чи громади. Предметні результати, визначені освітніми (освітньо-професійними) програмами, передбачають структурування змісту підготовки відповідно до циклів.

Зміст підготовки вчителя в галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» (на основі аналізу навчальних планів 22 закладів вищої освіти) охоплює два цикли: загальної і професійної підготовки. З початку 90-х років ХХ ст. і дотепер співвідношення теоретичної і практичної підготовки залишається стабільним і становить 30 % і 70 % відповідно.

На підготовку вчителя-бакалавра освітніми програмами передбачено 240 кредитів обов'язкового та вибіркового компонентів, із них:

– на обов'язковий компонент припадає 180 кредитів (із них цикл загальної підготовки в середньому складає 20 кредитів, цикл професійної підготовки – 160 кредитів);

– на вибіркового компонент – 60 кредитів.

Практична складова підготовки входить до циклу професійної підготовки і становить загалом 25% від загальної кількості кредитів.

До дисциплін загального циклу в освітніх програмах підготовки вчителів віднесено такі, як «Українська історія і культура», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Іноземна мова», «Філософія», «Соціологія», «Логіка», «Релігієзнавство», «Етика і естетика» та інші, що спрямовуються на формування світоглядних цінностей, методологічної культури, мовнокомунікативної компетентності тощо.

Цикл загальної підготовки охоплює такі психолого-педагогічні дисципліни: «Педагогіка», «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Історія педагогіки», «Педагогіка вищої школи» (для магістрів), «Основи педагогіки і психології», «Основи педагогічної майстерності» тощо.

Цикл професійних дисциплін структурується з урахуванням специфіки майбутнього фаху і спрямовується на формування фахових компетентностей і предметних результатів. До цього циклу заклади вищої освіти відносять дисципліни фахового

спрямування з урахуванням інноваційних тенденцій у відповідній галузі.

Реалізуючи політику автономного функціонування, заклади освіти визначають перелік вибіркового дисциплін з урахуванням індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів.

Варто підкреслити, що на фахову підготовку бакалавра в освітній програмі в середньому виділяється майже 80 % часу, тоді як на психолого-педагогічну з методиками викладання і практикою – понад 12 %.

На підготовку вчителя-магістра освітніми програмами закладів вищої освіти передбачено від 90 до 120 кредитів.

Обсяг обов'язкового компоненту циклу загальної підготовки становить у середньому від 10 до 15 кредитів, а циклу професійної фахової і психолого-педагогічної підготовки – від 50 до 65 кредитів; вибіркового компоненту становить від 30 до 40 кредитів.

На магістерському рівні підготовки педагогічних кадрів у навчальні плани включаються дисципліни дослідницького спрямування: із проблем філософії освіти («Філософія освіти та методологія науки»), менеджменту освіти («Основи освітнього менеджменту», «Освітній менеджмент», «Менеджмент в освіті»); інформаційних технологій в освіті («Комп'ютерні інформаційні технології в освіті та науці», «Інформаційні технології у гуманітарній освіті», «Інформаційні технології в освіті і науці»); методології педагогічних досліджень («Методика організації науково-педагогічного дослідження», «Методологія та технологія педагогічних досліджень»), а також дисципліни, зміст яких структуровано на основі інтегрування різних галузей знань («Педагогічна психологія», «Педагогіка культури», «Медіапедагогіка»). На фахову підготовку магістрів у освітній програмі в середньому передбачається майже 67 % часу, тоді як на психолого-педагогічну з методиками викладання і практикою – понад 22 %.

Варіативна складова змісту підготовки вчителя у магістратурі передбачає вивчення навчальних дисциплін переважно з урахуванням індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів, структурованих на основі міждисциплінарних, міжпредметних

зв'язків. Так, майбутні вчителі філологічного фаху можуть вивчати дисципліни з актуальних проблем українського фольклору, компаративного аналізу художнього твору, інтертекстуальної інтерпретації тексту, жанрової типології української літератури тощо, що дозволяє спроектувати можливості подальшого професійного розвитку шляхом здійснення дослідницької діяльності, участі у проєктній діяльності та сприяє розвитку академічної свободи тощо.

Практична підготовка майбутніх учителів. У зарубіжних країнах неоднозначне ставлення до практичної підготовки майбутнього вчителя. Важливу роль практичній підготовці вчителя надають у Німеччині, Великій Британії, Австралії, де вона триває до 6 місяців.

В Україні законодавчими актами і нормативно-правовими документами, що визначають змістові та організаційні засади підготовки педагогічних кадрів, передбачається безперервна педагогічна практика. Її обсяг має складати не менше 30 кредитів ЄКТС обов'язкової частини бакалаврських програм (починаючи з першого року навчання в різних закладах освіти і на різних курсах); та не менше 30 кредитів (включно з магістерським дослідженням) у межах обов'язкової частини магістерських програм. Практична педагогічна діяльність здобувача вищої або фахової передвищої педагогічної освіти під час навчання може бути зарахована як практична підготовка (Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні, 2018).

Наразі в підготовці вчителя педагогічна практика здійснюється за паралельною моделлю. Відповідно до цього зміст та організація практичної підготовки передбачає одночасне опанування теоретичного матеріалу і набуття практичного досвіду, починаючи з II-III курсів бакалаврату. Таку ідею можливо зреалізувати за умови достатньої матеріально-технічної бази, належного фінансування організації тривалої практичної підготовки, що є прерогативою автономного функціонування закладу освіти.

У галузі «01 Освіта/Педагогіка» на *бакалаврському рівні* незалежно від спеціальності передбачено педагогічну (3-6 кредитів), виробничу (6-12 кредитів) практики. Передбачено

також інші види практик з урахуванням фахової специфіки, зокрема зі спеціальності «Середня освіта. Біологія» передбачено навчальну біолого-практичну практику (3-6 кредитів); зі спеціальностей «Філологія, Середня освіта. Українська мова і література» – фольклорну (3-6 кредитів), діалектологічну (3 кредити) тощо.

Практична підготовка зі спеціальності «Початкова освіта» має найбільший ступінь диференціації. Вона передбачає проходження таких практик: психолого-педагогічна (3 кредити); практика в літніх оздоровчих таборах (3 кредити); педагогічна практика в початковій школі (9 кредитів); педагогічна практика в закладі дошкільної освіти (6 кредитів) та ін.

Навчальними планами підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін передбачено проходження таких видів практики: фольклорна (3 кредити), концертно-виконавська (6 кредитів), концертмейстерська (6 кредитів) та ін.

На *магістерському рівні* підготовки майбутніх педагогів незалежно від фаху в межах галузі «01 Освіта/Педагогіка» передбачено такі види практик: переддипломна практика (6-9 кредитів), науково-дослідна (6-9 кредитів), асистентська (3-6 кредитів). На цьому освітньому рівні немає специфічних видів практики.

Мета практичної підготовки на бакалаврському рівні – формування фахових компетентностей (педагогічної, психологічної, соціокультурної, комунікативної, методичної тощо), розвиток педагогічної майстерності; на магістерському рівні – формування компетентностей, пов'язаних з необхідністю використання результатів науково-дослідницької роботи у викладацькій діяльності, що уможливорює формування методологічної культури, критичного мислення тощо.

Висновки. Результати аналізу стану педагогічної освіти переконують, що проблеми в цій галузі є системними, зокрема: диспропорції в мережі, структурі та змісті підготовки педагогічних кадрів; застарілі підходи до кадрового забезпечення закладів освіти; низький соціальний статус учителя та невідповідна оплата його праці, що спричиняє втрату молоддю інтересу до педагогічної та науково-педагогічної кар'єри.

З-поміж *позитивних аспектів підготовки вчителів* в Україні варто виокремити: оновлення законодавчого забезпечення національної системи педагогічної освіти; розроблення професійних стандартів учителя й викладача на основі компетентнісного підходу; уніфікацію освітніх рівнів підготовки вчителів; упровадження ліцензування й акредитації освітніх програм; утвердження політики академічної доброчесності; розвиток академічної мобільності; організацію навчання за індивідуальною освітньою траєкторією; посилення уваги до системного використання в освітньому процесі інформаційних технологій; уведення сертифікації педагогічних працівників; створення умов для підвищення кваліфікації педагогів тощо.

Серед *недоліків підготовки сучасного вчителя* доцільно акцентувати увагу на таких: недостатнє фінансування практичної підготовки студентів; нівелювання профорієнтаційної роботи та відбору абітурієнтів на педагогічні професії у зв'язку з відсутністю фахових іспитів тощо; знецінення ролі педагогічних університетів в умовах глобалізації соціокультурних процесів, інформатизації всіх сфер життєдіяльності; відсутність механізмів фінансового стимулювання педагогічних працівників до здобуття ступеня магістра і доктора філософії; у змісті освітніх програм підготовки вчителя відсоток практичної підготовки переважає, але багатопредметність і відсутність нових підходів в організації освітнього процесу не забезпечує якісну професійну підготовку вчителя; в освітніх програмах обов'язковим є цикл загальної підготовки, що по суті дублює дисципліни, які вивчаються у закладах загальної середньої освіти, а отже, не сприяють підвищенню якості професійної підготовки; недосконалість механізмів моніторингу якості професійної підготовки майбутніх учителів; застарілість механізмів і способів ресурсного забезпечення закладів вищої педагогічної освіти.

Перспективи розвитку професійної підготовки вчителя узгоджуються з Концепцією «Нова українська школа», у якій наголошується, що українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель, насамперед творчий і відповідальний, який постійно працює над собою. Забезпечення підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників є одним із

пріоритетних завдань. У цьому контексті актуальним є європейський досвід, урахування якого сприятиме якісній підготовці конкурентоспроможних учителів в Україні.

За результатами порівняльного аналізу професійної підготовки вчителя в Україні і в ряді зарубіжних країн пропонується таке (Ничкало, Лук'янова, Хомич, 2021):

1. Підготувати проєкт Закону України «Про вчителя», в якому визначити соціальний статус учителя, правове і ресурсне забезпечення його діяльності тощо, систему неперервного професійного розвитку кваліфікації у формальному, неформальному й інформальному вимірах.

2. Розробити проєкт Державної програми «Успішний учитель», у якій обґрунтувати професійну місію педагога в умовах глобалізаційних і євроінтеграційних процесів, перспективні напрями розвитку педагогічної освіти з урахуванням нових соціально-економічних реалій і зрослих вимог цифрового суспільства до вчителя, а також необхідності забезпечення соціального пакету вчителя.

3. Науково обґрунтувати і розробити модель оплати праці вчителя та інших категорій педагогічних працівників з урахуванням конструктивних ідей досвіду розвинених європейських країн.

4. Створити систему щорічного моніторингу соціального запиту на підготовку вчителя та інших категорій педагогічних працівників з урахуванням регіональних особливостей.

5. Розширити перелік освітніх програм закладів вищої педагогічної освіти з підготовки вчителів та інших категорій педагогічних працівників за бінарними спеціальностями та вдосконалити чинні програми на основі випереджувального підходу, гнучкості та освітніх потреб різних категорій населення.

6. Науково обґрунтувати, розробити і впровадити сучасну систему професійної орієнтації та відбору абітурієнтів на педагогічні спеціальності.

7. Розробити комплексні заходи щодо підвищення інтересу молоді до вибору професії вчителя та державної підтримки обдарованих студентів, які здобувають педагогічні професії.

8. З метою підвищення конкурентоспроможності педагогічних працівників на ринку освітніх послуг вивчити

можливість упровадження поєднаних спеціальностей (спеціалізацій) у межах освітніх програм галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» спеціальності «013 Початкова освіта» освітнього рівня «Бакалавр», зокрема: вчитель початкової школи і практичний психолог, вчитель початкової школи і музичного мистецтва, вчитель початкової школи і образотворчого мистецтва, вчитель початкової школи і хореографії, вчитель початкової школи й іноземної мови тощо.

9. Розробити методики і дидактичні комплекси з формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів та інших категорій педагогічних працівників. Передбачити введення до інваріантного складника навчальних планів підготовки в галузі знань «01 Освіта/Педагогіка» дисциплін, спрямованих на формування у здобувачів освіти інформаційно-цифрових компетентностей з педагогічного проектування засобів і технологій комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання та використання хмаро орієнтованих інструментів відкритих систем освіти і науки (електронних бібліотек цифрових освітніх ресурсів; цифрових інструментів вимірювання навчальних досягнень суб'єктів освіти та моніторингу параметрів освітньо-наукових систем, цифрових освітніх платформ підтримки електронних комунікацій та освітніх соціальних мереж тощо).

10. Розглянути питання щодо доцільності впровадження диференційованого підходу у визначенні термінів підготовки з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності, зокрема вчителя початкової школи, вчителя фізики і математики, вчителя інформатики, вчителя біології та основ здоров'я, вчителя української мови і літератури, вчителя музичного мистецтва, вчителя фізичної культури тощо (наприклад, у Великій Британії підготовка вчителя відбувається впродовж 4-5 років, у Німеччині, Фінляндії – 5 років).

11.3 урахуванням результатів порівняльного аналізу зарубіжного досвіду доцільно впроваджувати неперервну модель практичної підготовки, що передбачає проведення щотижневої практики паралельно з аудиторним навантаженням упродовж усього терміну навчання.

12. Удосконалювати зміст і форми організації післядипломної педагогічної освіти з урахуванням інтересів учителів та інших категорій педагогічних працівників, сучасного зарубіжного досвіду, вимог цифрового суспільства, державного і регіонального замовлення. Створювати відкриті онлайн-платформи для обміну інноваційним педагогічним досвідом учителів закладів загальної середньої освіти.

Узагальнюючи, зазначимо, що нині в Україні відкриваються нові можливості для вдосконалення системи професійної підготовки вчителя на основі національних надбань та усталених європейських традицій. Це, з одного боку, дає можливість урахувати українські реалії, а з іншого, – творчо втілювати кращі здобутки розвинених зарубіжних країн. Таке поєднання конструктивних ідей вітчизняного та зарубіжного досвіду сприятиме забезпеченню підготовки вчителя нової генерації.

Список використаної літератури

- Авшенюк, Н. М., Дяченко, Л. М., Котун, К. В., Марусинець, М. М., Огієнко, О. І., Сулима, О. В., & Постригач, Н. О. (2017). *Зарубіжний досвід професійної підготовки педагогів: аналітичні матеріали*. Київ: Центр.
- Біляковська, О. О., & Сисоєва, С. О. (Ред.). (2020). *Система забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів у Республіці Польща та в Україні: порівняльний аналіз : Монографія*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- Вовк, М. П. (2020) Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: виклики та перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії : Зб. наук. праць*, 22, 150-165. Взято з <http://aesthetichpedaction.pnpu.edu.ua/index.php/2226-4051/article/view/222016>
- Гавриленко, Т. Л., & Березівська, Л. Д. (Ред.). (2019). *Розвиток початкової освіти в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: історико-педагогічний аспект : Монографія*. Київ: Фенікс.
- Довга, Т. Я. (2020). *Особистісно-професійний імідж майбутнього вчителя початкової школи: теоретико-технологічний аспект : Монографія*. Дніпро: Середняк Т. К.
- Закон України «Про повну загальну середню освіту». (2020). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
- Закон України «Про освіту». (2017). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
- Закон України «Про Вищу освіту» № 1556-VII. (2014). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні. (2018). Взято з <https://mon.gov.ua/ua/nra/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
- Лазаренко, Н. (2019). *Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції*. Вінниця: Друк плюс.
- Ничкало, Н., Лук'янова, Л., Хомич, Л., & Кремень В. (Ред.). (2021). *Професійна підготовка вчителя: українські реалії, зарубіжний досвід: Наук.-аналіт. доп.* Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка».
- Освіта в Україні: виклики та перспективи: Інформаційно-аналітичний збірник*. (2020). Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf>

Про затвердження умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2021 році. (2021). МОН. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f8/868/06c/5f886806ca997900750197.pdf>

Реєстр професійних стандартів Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства. (2021). Взято з <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>

Упатова, І. П. (2018). *Методична підготовка майбутніх учителів: теорія і практика* : Монографія. Харків: ДІСА ПЛЮС.

Nellia Nychkalo, Larysa Lukianova, Lidiia Khomych

TEACHER TRAINING: THE DOMINANT OF MODERN NATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT

The professional training of teachers in the conditions of independent Ukraine is analyzed. Graduates of higher pedagogical educational institutions form national consciousness and self-consciousness, social and civic competence, ensure their readiness to master professions, cultivate spirituality and patriotism of student youth. Therefore, the teacher must be a moral person, competent in the issues of socially and personally significant implementation of professional activities, capable of professional self-development. The current state of teacher training is characterized in the following sequence: legal and regulatory framework; a network of higher education institutions that train teachers; mechanisms for selecting applicants for the teaching profession; model and levels of teacher training; the content of theoretical and practical training of future teachers. It has been established that pedagogical education does not have time to adequately respond to changes that take place in the country and worldwide, so the emphasis is on the need for changes in the target, content, and technological aspects of teacher training. It is stated that there is a set of system problems that require an urgent solution in the pre-professional, professional, postgraduate, non-formal, and informal components of pedagogical education. In this context, it is advisable to take into account the European experience, which will contribute to the quality training of competitive teachers in Ukraine, in particular creating a common space to ensure the quality of higher pedagogical education, promoting academic integrity, ensuring academic mobility of future teachers. Implementation of the policy of autonomy of higher pedagogical education institutions, ensuring financial capacity, ensuring the quality of teacher training, creating resource content for informal training of future teachers, etc. we consider as the challenges in the process of reform changes in pedagogical education.

Keywords: *pedagogical education; teacher training; institutions of higher pedagogical education; models and levels of future teacher training; content of teacher training; practical training of future teachers.*

References

- Avsheniuk, N. M., Diachenko, L. M., Kotun, K. V., Marusynets, M. M., Ohiienko, O. I., Sulyma, O.V., & Postryhach, N.O. (2017). *Zarubizhnyi dosvid profesiinoy pidhotovky pedahohiv: analitychni materialy [Foreign experience of professional training of teachers: analytical materials]*. Kyiv: Tsentri [in Ukrainian].
- Biliakovska, O. O., & Sysoieva, S. O. (Eds.). (2020). *Systema zabezpechennia yakosti profesiynoy pidhotovky maibutnikh uchyteliv u Respublitsi Polshcha ta v Ukraini: porivnialnyy analiz : Monohrafiia [Quality assurance system of professional training of future teachers in the Republic of Poland and in Ukraine: comparative analysis: Monograph]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Dovha, T. Ya. (2020). *Osobystisno-profesiyni imidzh maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly: teoretyko-tekhnologichnyi aspekt : Monohrafiia [Personal and professional*

- image of the future primary school teacher: theoretical and technological aspect : Monograph*]. Dnipro: Seredniak T. K. [in Ukrainian].
- Havrylenko, T. L., & Bereziwska, L. D. (Eds.). (2019). *Rozvytok pochatkovoї osvity v Ukraini u druhii polovyni XX – na pochatku XXI stolittia: istoryko-pedahohichnyi aspekt : Monographiia [Development of primary education in Ukraine in the second half of the XX - early XXI century: historical and pedagogical aspect : Monograph]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- Kontsepsiia rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini [The concept of development of pedagogical education in Ukraine]*. (2018). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
- Lazarenko, N. (2019). *Profesiina pidhotovka vchyteliv u pedahohichnykh universytetakh Ukrainy v umovakh yevrointehratsii [Professional training of teachers in pedagogical universities of Ukraine in the conditions of European integration]*. Vinnytsia: Druk plus [in Ukrainian].
- Nychkalo, N., Lukianova, L., Khomych, L., & Kremen, V. (Ed.). (2021). *Profesiina pidhotovka vchytelia: ukrainski realii, zarubizhnyi dosvid: Nauk.-analit. dop. Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy [Teacher training: Ukrainian realities, foreign experience: scientific analyst. ext. Nat. acad. ped. Sciences of Ukraine, Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*. Kyiv: Vyd-vo TOV "Iurka Liubchenka" [in Ukrainian].
- Osvita v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy: informatsiyno-analitychnyi zbirnyk [Education in Ukraine: challenges and prospects: Information-analytical collection]*. (2020). Retrieved from [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf) [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia umov pryomu na navchannia dlia zdobuttia vyshchoi osvity u 2021 rotsi [On approval of the conditions of admission to higher education in 2021]*. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f8/868/06c/5f886806ca997900750197.pdf> [in Ukrainian].
- Reiestr profesiinykh standartiv Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli i silskoho gospodarstva [Register of Professional Standards of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture]*. (2021). Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinykhStandartiv> [in Ukrainian].
- Upatova, I. P. (2018). *Metodychna pidhotovka maibutnikh uchyteliv: teoriia i praktyka: Monohrafiia [Methodical training of future teachers: theory and practice: Monograph]*. Kharkiv: DISA PLIuS [in Ukrainian].
- Vovk, M. P. (2020). *Tendentsii rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy [Trends in the development of pedagogical education in Ukraine: challenges and prospects]*. *Aesthetics and ethics of pedagogical action: Collection of scientific papers*, 22, 150-165. Retrieved from <http://aesthetethicpedaction.pnp.edu.ua/index.php/2226-4051/article/view/222016> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]*. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro povnu zahalnu seredniu osvitu" [Law of Ukraine "On Complete General Secondary Education"]* (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro Vyshchu osvitu" № 1556-VII [Law of Ukraine "On Higher Education", 1556-VII]*. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

Одержано 01.06.2021 р.